

Коллективна монографія

**ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ
ЖИТТЄВОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ КРИЗИ:
СОЦІАЛЬНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІРИ**

УДК 159.923:316.613.2+316.41

П 86

Херсонського державного університету
(Протокол № 13 від 30.03.2021 р.)

Рецензенти:

Кушніков С. В. — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології Херсонського державного університету імені А. С. Макаренка

Піліпчук А. С. — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології розвитку та соціальної психології Херсонського державного університету імені Василя Стефаника

Психологічні ресурси

в умовах життєвої та суспільної кризи:

соціальний та особистісний виміри

Колективна монографія

УДК 159.923:[316.613.5+316.4]

П 86

*Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(Протокол № 12 від 30.03.2021 р.)*

Рецензенти:

Кузікова С. Б. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Пілецька А. С. — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології розвитку та соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

П 86   **Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри** / Колект.моногр. / наук. ред. О. Є. Блінова, відпов. ред. В. Ф. Казібекова. — Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2021. — 364 с.

ISBN 978-617-7941-22-3

В період змін, трансформацій, мінливості, нестабільності та криз, в яких перебуває сучасна людина, особливо загострюються питання конструювання майбутнього. У такі періоди особистості складно вибудувувати перспективу власного життя, оскільки необхідно володіти новим репертуаром стратегій і ресурсів. Тому не викликає сумніву актуальність колективної монографії «Психологічні ресурси в умовах життєвої та суспільної кризи: соціальний та особистісний виміри», оскільки сьогодні як ніколи гостро постає питання розвитку і пошуку нових психологічних ресурсів особистості, які дозволяють їй ефективно долати життєві і суспільні кризи.

Монографія буде корисна для науковців, викладачів психології, практичних психологів, аспірантів і студентів, а також фахівців, які працюють у галузі охорони здоров'я в та соціального захисту населення, а також усім, хто небайдужий до сучасних проблем людини і суспільства.

Наукове видання: українською, англійською та російською мовами.

Всю моральну, правову та етичну відповідальність за грамотність, правильність фактів і посилань, що подається в колективній монографії, несуть автори.

УДК 159.923:[316.613.5+316.4]

ISBN 978-617-7941-22-3

© Херсонський державний університет, 2021
© Колектив авторів, 2021
© ФОП Вишемирський В.С., 2021

ЗМІСТ

Передмова	
Олена БЛИНОВА, Вікторія КАЗІБЕКОВА	5
Розділ 1.	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЄВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ КРИЗ	7
Прогнози психічного здоров'я особистості у фокусі коронакризи	
Світлана БАБАТІНА.....	9
Соціально-психологічні особливості взаємовідносин студентської молоді у соціальних інтернет-мережах	
Блинова ОЛЕНА	28
Організаційна культура університету: основні напрями наукового пошуку	
Валентина КАЛЕНЧУК	47
Проблема розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога: освітній контент	
Оксана КІКІНЕЖДІ, Ольга КІЗЬ	66
Психологічне аналізування структури соціального капіталу організації та особистості	
Костянтин КРУГЛОВ	90
Феномен кризиса в жизнедеятельности студентов-психологов	
Светлана МЕЛЬНИКОВА	109
Многомерная типология кризисов личности и путей их преодоления	
Владимир МОРГУН, Виталий ЗАЙКА	130
Вплив онкологічної хвороби на трансформацію життєвих цінностей у контексті психологічного часу	
Ірина СЕРГЕТ	149

ОКСАНА КІКІНЕЖДІ

доктор психологічних наук, професор, завідувач-професор кафедри психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка
okiki7777@gmail.com

ОЛЬГА КІЗЬ

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка
olgakiz55@ukr.net

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕГАЛІТАРНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: ОСВІТНІЙ КОНТЕНТ

Вступ

В умовах життєвої та суспільної криз актуалізується проблема розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога як ключової фігури у створенні гендерно чутливого і недискримінаційного освітнього середовища, релевантного принципам рівноцінності та паритетності статей, відповідно до чинних законодавчих документів та міжнародних зобов'язань України на шляху реформування національної системи освіти.

Україна у вересні 2020 року отримала офіційний статус учасниці «Партнерства Біарріц» (міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх, заснованої лідерами країн Групи семи (G7) на саміті у французькому місті Біарріц), а Урядом ухвалено План заходів із його реалізації за участі усіх профільних міністерств. Міністерство освіти і науки України «є одним із суб'єктів міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» і виконує зобов'язання з утвердження гендерної рівності», зокрема є відповідальним виконавцем за забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, що передбачає: розроблення та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до

2030 року; затвердження плану заходів з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року; запровадження антидискримінаційної експертизи освітнього контенту» (МОН виконує зобов'язання..., 2021).

Нова українська школа потребує гендерно-компетентного, чуйного та толерантного педагога, орієнтованого на європейські, демократичні цінності, носія егалітарного світогляду, що визначає його педагогічну та громадянську позицію в теоретичній, методичній і практичній фаховій діяльності. Водночас сучасна ситуація впровадження дієвих механізмів імплементації гендерної складової у систему закладів вищої освіти вимагає постійного розвитку та саморозвитку молодшої людини як суб'єкта власної життєдіяльності та професійного зростання, носія гармонійно поєднаних соціокультурних і особистісних цінностей, ментальності й толерантності, дотримання паритетних умов і створення рівних можливостей для особистісної самореалізації всіх учасників освітнього процесу. Егалітарна (від франц. *egalite* — рівність) модель гендерної поведінки визначається рівноправ'ям статей, їх взаємозамінністю, гендерною чуйністю та толерантністю, які конструюються і пропагуються на всіх рівнях соціалізації особистості — від виховання в сім'ї до ідеології держави в демократичних країнах.

Розвиток соціальної, гендерної, особистісної, професійної ідентичності як ядра егалітарної особистості у студентському віці відбувається майже одночасно, тому розширення «гендерного» бачення виховних проблем майбутніми педагогами у процесі просвітницької роботи має здійснюватися на основі розроблених положень гуманістичної психології, інтеграції компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного, суб'єктно-діяльнісного підходів як системотвірних складових гуманізації освіти (Г. Балл, І. Бех, О. Бондарчук, М. Боришевський, Т. Говорун, В. Кравець, В. Кремень, В. Роменець, О. Савченко, С. Сисоева, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші вчені).

Учена Т. Говорун наголошує, що «розкриття проблематики гендерної психології у загальному контексті теоретичних підходів, і суб'єктно-вчинкового, зокрема, відкриває шляхи вирішення багатьох прикладних задач гендерної культури завдяки зверненню до понять свідомості, самовизначення, атрибуції відповідальності, особистісного вибору.

Ознайомлення з основами теорії та практики гендерної освіти дає змогу вирішувати спірні питання у взаємостосунках статей через призму гендерних знань, виступати захисниками не тільки жіноцтва, але й чоловіків, відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей тощо. Згідно зі суб'єктно-вчинковим підходом, досягнення рівності статей в психологічному полі може бути особливо продуктивним перш за все завдяки виходу за межі стереотипізованих, усталених ролей, особистісному виклику нормативному тиску соціального середовища» (Говорун, 2006 : 93).

Означене вище дає змогу привернути увагу вчених до проблеми самовизначення майбутнього педагога у сфері традиційної (домінаторної, патріархальної) та егалітарної (заснованої на рівності та взаємозамінності статей у виконанні соціальних ролей) культур.

Недостатня дослідженість проблеми розвитку егалітарної особистості у психологічній науці та практиці, соціальна затребуваність культивування паритетності статей як важливої умови успішного самоздійснення особистості у професійній сфері та особистому житті зумовили вибір теми дослідження **«Проблема розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога: освітній контент»**.

1. Егалітарна особистість у гендерному дискурсі

Сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови та самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності. Із позиції суб'єктного підходу важливим є розуміння людини як статевої істоти, цілісної самодіяльної субстанції, інтегрованої на рівні свідомості й діяльності, свідомого й несвідомого, індивідуального і суспільного, біологічного та соціального в динаміці їхнього взаємозв'язку (К. Абульканова-Славська, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн). У контексті гуманістичної та екзистенційної парадигми в аналізі гендерного розвитку людини окреслюється смислова ієрархія вартостей і змістова спрямованість її самоактуалізації як представника статі в різних сферах людського буття (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм).

Особистість як вершина багатовимірних ідентифікацій особистості (гендерної, професійної, етнічної та ін.) забезпечує їхню узгодженість і цілісність людини. У цьому процесі ніби «виплавляється» особливе

утворення — особистісний смисл, який виконує інтегративну функцію, забезпечуючи органічне поєднання різних вимірів людської життєдіяльності. Іншими словами, особистість включає різні рівні і види ідентичностей, вибір яких визначається ядерним утворенням особистості — Self (особистісним смислом).

Проблеми репрезентації у свідомості особистості суб'єктивної картини самої себе, образу власного Я належить особливе місце у широкому колі питань, оскільки проблема диференційованого образу Я безпосередньо пов'язується з найактуальнішою потребою сьогодення — вихованням особистості як активного суб'єкта власної життєдіяльності. На думку І. Беха, метою розвивального виховання є створення «зовнішніх і внутрішніх умов для побудови індивідуальної траєкторії ціннісно-сислового самовизначення особистості, яке виступає орієнтовною основою її свідомої поведінки у природному і соціокультурному світі» (Бех, 2015 : 9). С. Максименко наголошує, що розробка положень соціокультурного становлення індивідуальності передбачає моделювання та відтворення «в особливих умовах» гендерної поведінки, що може бути ключем для з'ясування змістово-семантичних і функціональних параметрів її генези та структури розвитку (Максименко, 2006).

Психологічний механізм побудови егалітарних взаємин ґрунтується на подоланні традиційних статеворольових обмежень (Дж.-Ш. Хайд, Т. Говорун, В. Васютинський); активізує управління особистісним розвитком як розгортання, проектування і моделювання гендерної свідомості (М. Боришевський, С. Максименко); включає життєві стратегії (К. Абульханова-Славська, І. Бех, С. Рубінштейн); оптимізує життєтворення як самоздійснення та самореалізацію (К. Роджерс, А. Маслоу); видозмінює самоставлення і ставлення до інших (В. Татенко, Т. Титаренко); дає поштовх до набуття різноманітних соціальних ролей (В. Москаленко, П. Горностай, Р. Павелків, М. Слюсаревський) та розгортання життєвого сценарію (Е. Берн, Н. Чепелева); розвиває історію індивідуалізації та самоусвідомлення (Е. Еріксон, О. Блинова, М. Боришевський, В. Казібекова, З. Карпенко, Н. Тавровецька, Т. Яблонська).

У функціонуванні самосвідомості як внутрішньої детермінанти саморозвитку особистості особливу роль відіграє Я-концепція, яка

виступає своєрідним еталоном, згідно якого індивід фіксує процес свого особистісного розвитку як зростання у різних аспектах життєдіяльності: взаєминах з іншими (передусім «значущими іншими»), професійній діяльності, прецизюванні (уточненні), бачення себе в системі провідних життєсенсових (або смисложиттєвих) цінностей (Боришевський, 2010 : 8).

На думку В. Татенка, одним із базових прагнень людини і провідною сферою вибору на пряму життєдіяльності є суб'єктна готовність індивіда до практичного здійснення вчинку як сутнісного критерію оцінки його соціалізованості (Татенко, 2008 : 47). У гендерній психології суб'єктно-діяльнісний підхід робить акцент не на ролі статі, а на самобутності людини. Втрата суб'єктності спричиняє до вторгнення зовнішнього, владно-домінаторного в гуманістичну сутність людського. Із суб'єктністю людини пов'язана самодетермінація її буття у світі, позиція активного творця подій власного життя (Г. Балл, 2012; В. Роменець, 2006).

Егалітарність з позиції гуманістичної психології — це відкритість до досвіду й водночас опора на власні сили, актуалізація власних устремлень, самодостатність, сприйняття себе без захисних механізмів, свобода від стереотипізованих очікувань у пошуку особистісних смислів, позиція суб'єктності в життєтворенні. Особистісний сенс в інтеграційній єдності конативного, когнітивного й афективного компонентів підтримує процес багатовимірних ідентифікацій особистості, забезпечує цілісність її Я-концепції, упорядковує в свідомості особистості багаторівневий процес ідентифікацій та спрямовує їхню реалізацію. Егалітарна особистість визначається як з об'єктом дій та пізнання, так і з іншими людьми — як із суб'єктами, визнаючи їхнє право на самовизначення і свободу.

Егалітарна особистість формується під впливом як зовнішніх чинників (включеність у соціальне, професійне, економічне, громадське життя, що є показником позитивного її функціонування), так і внутрішніх (формуванням особистісних якостей та егалітарного світосприйняття). Провідна роль серед них належить процесу формування ціннісних орієнтацій людини, розвитку гендерної свідомості та самосвідомості як ключових характеристик зрілої особистості.

Хоча параметр віку не є прямим предиктором, пов'язаним із формуванням егалітарності, проте саме вік може впливати на формування

якостей, притаманних егалітарній особистості. «Гендерні якості особистості — комбінації характерних соціально-статевих рис особистості, зумовлених гендерними нормами, виробленими в суспільстві у процесі взаємодії чоловіка й жінки в різних сферах життєдіяльності» (Мельник, Кобелянська, 2020 : 53). Важливо брати до уваги, що починаючи із підліткового віку, а повномірно в юнацькому і ранньому дорослому віці особистість стає спроможною критично обирати для себе цінності, виробляти світосприйняття та формувати власне ставлення до оточуючих та до себе завдяки розвитку особистісної рефлексії. Стать людини впливає на соціальні виміри поведінкових проявів егалітарності особистості жінки та чоловіка.

Дослідження детермінант становлення егалітарної особистості здійснювалося нами крізь концептуальні положення особистісно-егалітарного підходу (Кікінежді, 2019), який є різновидом особистісно орієнтованого (І. Бех) та гендерного (В. Кравець) підходів. Особистісно-егалітарний підхід охоплює реалізацію ідеї рівноправ'я статей; індетермінацію біологічною належністю гендерних ролей; утвердження егалітарного світогляду: гендерну компетентність як обізнаність із нормативами статевої поведінки, гендерну чуйність як створення умов для повноцінного розвитку представників різної статі попри статові стереотипи та упередження, здатність розв'язувати проблеми навчання і виховання з позиції егалітарної гендерної ідеології та гендерну толерантність як повагу до основоположних прав та свобод людини.

Основними принципами особистісно-егалітарного підходу є: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у ставленні до статей та в міжстатевому спілкуванні; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації егалітарного самовизначення та саморефлексії в учбовому діалозі; подолання статевих стереотипів; рівноцінність «чоловічого» та «жіночого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як меншовартісного».

Ми розглядаємо егалітарну особистість майбутнього педагога як суб'єкта самотворчості, відкрити, самодостатню, гендерно компетентну особистість, яка сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей у особистісному і професійному життєздійсненні, вірить у власний потенціал, орієнтована на самоактуалізацію та позитивне соціальне функціонування (Кікінежді, 2019 : 15). Це — вільна і духовно багата особистість, якій притаманна потреба в саморозвитку і самовдосконаленні, егалітарний світогляд, особистісні характеристики та соціальні виміри, що проєктуються в уявленнях про світ, про себе і про свою взаємодію з іншим людьми та у сукупності відображаються у її психологічному благополуччі.

Егалітарність — це кумулятивний ефект особистісного становлення жінки/чоловіка. Егалітарна особистість є автономною, незалежною, вільною. Але зазначене жодним чином не говорить про її відчуженість та самотність, тому що автономність є складовою її цілісності і має прояв позитивної «незалежності для» на відміну від негативної «незалежності від». Свобода егалітарної особистості може бути досягнута лише шляхом звільнення від стереотипів, їх руйнації, побудови взаємин статей на принципах паритетності. Зростання егалітарної особистості відбувається за рахунок процесів самоусвідомлення, саморозвитку, самовдосконалення та самоактуалізації свого внутрішнього світу і свого Я через сприйняття зовнішнього світу.

Егалітарній особистості притаманна активна життєва позиція, психологічна гнучкість, інтернальний локус контролю, рефлексивні уміння, розширена часова перспектива, нонконформізм, самоповага, толерантність тощо. Вона спроможна активно діяти у суспільній системі і перетворювати світ, не підкорятися обставинам, відчувати суб'єктивне соціальне благополуччя та бути задоволеною власним життям.

У контексті нашого дослідження суголосними є міркування О. Блинової, котра акцентує на необхідності розвитку в особистості такої інтегративної якості як мобільність, яка є генератором особистісного саморозвитку. На думку науковиці, «поняття «особистісна мобільність» містить у собі індивідуальні особливості особистості, що дозволяє їй здійснювати гнучке самоуправління діями з метою їх варіативно-обґрунтованого вибору у вирішенні поставлених завдань. Інтегративний характер даної якості визначає саморегулювання мотиваційними,

інтелектуальними та емоційно-вольовими процесами, операційними діями; здатність особистості до цілеспрямованої самозміни і зміни ситуації для максимальної самореалізації та досягнення поставлених цілей. Особистісна мобільність безпосередньо пов'язана із гнучкістю людської свідомості, здатної до творчого запозичення і сприйняття нових цінностей, ідей, зразків і типів поведінки, з її творчим початком і активною роллю в життєдіяльності людини» (Блинова, 2018 : 16-17).

Характерною рисою егалітарної особистості є асертивність як інтегративна здатність бути незалежною, упевненою у своїх можливостях, мотивованою на успіх у діяльності, що виявляється у здатності відстоювати власну точку зору, аргументовано висловлювати свої вимоги, демонструвати гідну і водночас неагресивну поведінку, спроможності реалізовувати особистісні прагнення, позитивній оцінці власних компетентностей для досягнення значущих життєвих цілей, активності і дипломатичності у спілкуванні, відсутності бар'єрів у налагодженні міжособистісних контактів (Кікінежді, Кізь, 2009 : 62-73).

Рушійною силою механізму формування егалітарної особистості є її потреба в свідомому існуванні через реалізацію партнерських відносин з опорою на особисту мораль у процесі відповідального цілеутворення та досягнення мети. Егалітарна особистість цілком підпадає під визначення постмодерної особистості, яка, на думку Т. Титаренко, «відчуває зачарування іншністю, інакшністю, оскільки жорстке поняття норми зникає, і особистість готова прийняти не лише власну своєрідність, а й своєрідність іншого, не схожого на неї індивіда. Вона погоджується з правом кожного бути інакшим, по-своєму розуміти сенс життя, щастя, благополуччя» (Титаренко, 2012 : 365). Конструктивна взаємодія статей «на рівних» передбачає розвиток здатності бачити в «іншій» людині особистість з іншим світоглядом, культурою, почуттями і поважати її.

Не менш важливим для аналізу егалітарної особистості є охарактеризована Н. Тавровецькою «екзистенційна наповненість — інтегральна характеристика особистості, пов'язана з відчуттям наповненості життя сенсом. Особистісний сенс відображає глибинні взаємини індивіда з життєвим світом. Ступінь екзистенційної наповненості демонструє суб'єктивну оцінку людиною того, чи багато осмисленого в її житті, як часто вона існує з внутрішньою згодою, чи

відповідають її сутності рішення і вчинки, чи може вона вносити хороше, як вона це розуміє, у своє життя» (Тавровецька, 2018 : 303).

В умовах сьогодення глибокого аналізу потребують чинники освітнього середовища, які можуть вміщувати розгалужену систему різнобічних ускладнень життєвого простору особистості і позбавляти її можливостей для повноцінного й повномірного особистісного і професійного розвитку через ослаблення її внутрішніх психологічних ресурсів і створення зовнішніх перешкод для життєздійснення та самоактуалізації. З огляду на це, соціально-психологічними чинниками, що детермінують розвиток егалітарної особистості студентства, є мотивація самоствердження, домінуючі егалітарні ціннісні орієнтації, гармонійний розвиток особистісних властивостей, паритетні умови соціалізації у закладі вищої освіти, студентоцентрований підхід.

Гендерна ідентичність студентської молоді розвивається як узагальнений образ статевої ролі, що проявляється в тенденції до усвідомленого самовизначення, більшим спрямуванням на андрогінні моделі поведінки, підпорядкованістю статевої ідентифікації ширшому соціально-рольовому самовизначенню (Новорун Т., 2018). Як зазначає Т. Титаренко, «оптимізація особистісного самоконституювання в новій постнекласичній парадигмі відбувається завдяки пробудженню здатності до конструювання численних світів, підвищенню адаптивності до різноманітних соціокультурних контекстів, новому, динамічному розумінню цілісності й автентичності, появі децентрованої, неієрархічної мережевої структури, посиленню інтересу до новизни, схильності до множинного ідентифікування, толерантності до індивідуальної своєрідності, розвиткові психосемантичної обдарованості, хисту до семіотизації себе і світу та нарративізації свого життя» (Титаренко, 2012 : 367-368). Неодмінною умовою розвитку егалітарних орієнтацій є організація діяльності особистості у відповідному соціокультурному і освітньому просторі. Практика соціальної взаємодії з іншими, особистісне включення молоді в освоєння гендерної культури уможливує свідому діяльність суб'єкта з перебудови власної ідентичності.

2. Психолого-педагогічний супровід становлення егалітарної особистості в університетському середовищі

Багаторічний досвід діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України-ТНПУ ім. В. Гнатюка дав змогу сформулювати власне бачення щодо подальшої імплементації гендерночутливого підходу у національну освітню ланку. Зокрема, у процесі діяльності було розроблено гендерні стандарти освіти, проведено гендерну експертизу навчального контенту, ЗМІ та гендерний аудит закладу вищої освіти; сформульовано методологічні принципи особистісно-егалітарного підходу як провідного механізму гендерного самовизначення; впроваджено гендерночутливі програми соціального партнерства; розроблено та апробовано гендерно-освітні технології психологічного, педагогічного та соціального супроводу статевої соціалізації студентської молоді (*Psychology of the Gender-Equitable Environment, 2020*).

Створення гендерно-справедливого, освітньо-розвивального, науково-творчого середовища закладу вищої педагогічної освіти передбачало кілька напрямків роботи: реалізацію освітньо-тренінгової програми «Становлення егалітарної особистості вчителя-професіонала» (автори: О. Кікінежді, О. Кізь), упровадження навчальної програми інтегрованого курсу «Гендерна освіта: теорія і практика» (автори: Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець), спрямування діяльності Школи гендерної рівності ТНПУ ім. В. Гнатюка (керівник О. Кізь), інтегрування гендерних знань до змісту психологічних дисциплін підготовки майбутнього педагога задля психолого-педагогічного супроводу його професійного становлення на засадах рівноправ'я статей (*Kikinezhdі, Kiz, Vasylykevych, 2018*).

Ми брали до уваги, що в контексті реалізації Концепції Нової української школи (*Нова українська школа..., 2018*) зростають вимоги до професійної підготовки учителів із розвиненими фаховими компетентностями, з-поміж яких виокремлюється гендерна компетентність як ключова професійно-значуща якість, яка є передумовою створення гендерночутливого освітнього середовища для особистісного становлення дітей, всестороннього розвитку їхніх талантів та здібностей, визначення індивідуальних траєкторій виховання і навчання.

З огляду на це, при розробці комплексної програми супроводу становлення егалітарної особистості ми розглядали гендерну компетентність педагога у єдності трьох складників:

— когнітивного (знання чинних нормативних документів, які регулюють гендерну рівність у суспільстві загалом та освіті зокрема; обізнаність щодо принципів рівності прав, свобод, обов'язків, відповідальності і рівних шансів учасників освітнього процесу; поінформованість щодо сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку українського суспільства; знання гендерної, вікової та педагогічної психології щодо особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів, форм і методів гендерного виховання тощо);

— операційного (наявність умінь та навичок: сприймати, усвідомлювати і моделювати дію вербальних/невербальних впливів, методів і форм роботи на формування гендерної ідентичності суб'єктів освітнього процесу; відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей; помічати та адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності суспільства, освітній зокрема; засвоювати і передавати цінності гендерної рівності і недискримінації; уникати у власній поведінці будь-яких проявів упередженості та дискримінації щодо дітей, молоді та працівників сфери освіти на підставі їх статевої належності; здійснювати гендерний аналіз та проводити гендерну експертизу освітнього контенту; поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів та прийомів; уживати усні чи письмові висловлення, позбавлені андроцентризму, сексизмів і будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів; відслідковувати мету, процес і результати власної педагогічної діяльності в контексті дотримання ідей гендерної рівності та недискримінації тощо);

— особистісного (усвідомлення власних гендерних характеристик та прийняття їх у собі; ціннісне ставлення до прав і свобод людини; сформована гендерна ідентичність; відсутність гендерних стереотипів та упереджень; здатність до самоактуалізації і самоорганізації; орієнтація на перспективи професійного розвитку та кар'єрного зростання без статевих обмежень тощо).

Важливою складовою гендерної компетентності педагога є гендерна чутливість (gender sensitivity) як «здатність визнавати наявні гендерні відмінності, наявність у суспільстві дискримінації за ознакою статі, проявів нерівності та враховувати ці аспекти у стратегіях і діях. Протилежним поняттям є гендерна сліпота (gender blindness) – нездатність бачити та відчувати прояви гендерної дискримінації й сексизму на всіх рівнях та в усіх сферах життєдіяльності суспільства» (Гендерний аудит ..., 2019 : 19).

Як зазначено у словнику-довіднику «Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень», «гендерна чутливість – це потреба в урахуванні реального становища і соціального статусу чоловіків і жінок, гендерного балансу як критерію при оцінці соціальних змін, запланованих проєктів, обраних методів аналізу й дослідження. Характеризує самосвідомість і ставлення до гендерної ситуації в суспільстві. Вона є мірою готовності визнання актуальності й важливості гендерних проблем» (Мельник, Кобелянська, 2020 : 212).

Гендерні компетенції як ключові розвивають в особистості потребу і здатність до самопізнання та самовдосконалення, уміння будувати партнерські стосунки, бути конкурентоспроможною на ринку праці, утверджувати в приватному і соціальному житті демократичні цінності.

Побудова університетського середовища, сприятливого для становлення егалітарної особистості майбутнього педагога, охоплювала підготовку дівчат і хлопців до гнучкого соціостатевого репертуару в різноманітних сферах життєдіяльності з урахуванням їхніх здібностей, уподобань, нахилів, можливостей; забезпечення рівних умов для пропагування ідеї рівноваги та взаємозамінності гендерних ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності. Організація просвітницької роботи в Школі гендерної рівності ТНПУ ім. В. Гнатюка здійснювалась комплексно за тренінговими блоками:

1. «Я – юнак, я – дівчина, я – особистість» задля розширення сфери самосвідомості через актуалізацію самоспостереження, самопізнання, самоаналізу та саморозуміння, розвиток навичок саморегуляції, самоконтролю для набуття адекватної гендерної ідентичності. Вправи блоку («Декларація самоцінності», «Мої сильні сторони», «Зустріч субособистостей», «Боротьба з драконом», «Мій

герб») сприяють усвідомленню своєї самоцінності як особистості незалежно від статевої належності, усвідомленню можливостей, здібностей, які роблять кожного унікальною і неповторною особистістю. Заняття блоку вміщують вправи, які навчають мистецтву самоспостереження за різними іпостасями власного Я: за тілесними відчуттями, емоціями/почуттями, бажаннями та думками. Вправи «Самоідентифікація», «Чистка цибулі», «Пізнай своє Я» створюють умови для глибокого проникнення у себе, сприяють осмисленому саморозкриттю як способу гармонізації зовнішнього і внутрішнього Я, віднайденню сенсу свого життя, усвідомленню особистісної свободи, визначенню себе як самоцінності в життєвому світі.

2. «**Основи гендерної культури**» для ознайомлення із дефініціями «стать» і «гендер», соціально-психологічними механізмами становлення особистості жінки і чоловіка як різних біологічних, але рівних в соціальному плані індивідів. Вправи блоку («Валізи якостей для жінки та чоловіка», «Добре бути жінкою/чоловіком», «Я і мої гендерні ролі: вчора-сьогодні-завтра», «Займи позицію: стать чи гендер», «Икніж — Іківолоч», «Студія дизайну», «Від світу жінок/чоловіків до світу андрогінів») розвивають навички виокремлення та аналізу позитивних якостей, які є необхідними для самодостатньої особистості безвідносно до статі; сприяють усвідомленню власної гендерної позиції у професійному та особистісному становленні; створюють умови для критичного аналізу еталонів чоловічості/жіночності.

3. «**Гендерні стереотипи: від усвідомлення до подолання**» для усвідомлення природи гендерних стереотипів, виокремлення їх видів та розуміння глибини укорінення в різних сферах життєдіяльності людини. Аналізу гендерних стереотипів та способів їх пом'якшення/подолання присвячені інтерактиви «Близнюки», «Правда та міфи в оцінці чоловіків та жінок», «Ця дитина — хлопчик чи дівчинка?», «Ціна стереотипу», «Боротьба зі стереотипами», «Позич у жінки/чоловіка», «АтачвіД та АтяполХ», «Проективна техніка «Планета», «Два світи в одному» тощо.

4. «**Ні — проявам індивідуального, суспільного чи інституційного сексизму!**» для усвідомлення сексичних упереджень як передумови статевої дискримінації, розпізнавання проявів сексизму тьох рівнів: індивідуального, соціального (на рівні закладів дошкільної загальної

середньої та вищої освіти, трудових колективів, мас-медіа), інституційного (на рівні функціонування суспільства) та трьох різновидів: ворожого, амбівалентного, поблажливо-опікуючого. Цьому сприяють інтерактиви «Асоціації», «Сексизм — дитя стереотипу та батько дискримінації», «Будьте пильні: СЕКСИЗМ!!!», «Обличчя сексизму», «Сексизм у дії», «Сексичні настанови в анекдотах», «Реклама і сексизм», «Подолай мовний сексизм», «Знайди і розпізнай», «Сексичні висловлювання в українському політикумі», «Ні — мові ворожнечі!».

5. **«Гендер та професійна кар'єра»** для формування уявлень про гендерно зумовлені особливості професійного та кар'єрного розвитку особистості, встановлення зв'язку між жіночими та чоловічими ролями та ринком праці, актуалізації неупередженого ставлення до розвитку професійної кар'єри жінки та розуміння непродуктивності дотримання принципу статевої сегрегації професій. Допомогти цьому покликані інтерактиви «Казка про хлопчика Миколку», «Світ професій: погляд крізь гендерні окуляри», «Гендер і ринок праці», «Чому різна зарплата за одну роботу?», «Просто мама», «Жінка-інженер: за чи проти», «Жінка у військовій формі — це правило чи виняток», «Чоловік у школі — знахідка?», «Асоціації на слова «чоловічий/жіночий спорт»», «Герой/Героїня у спорті», «Жінка у «чоловічих» видах спорту: за чи проти», «Жінка-боксер — мрія чоловіка?», «Гендерна асиметрія у назвах професій», «Причини-наслідки-вирішення».

6. **«Асертивність як оптимальна стратегія гендерної поведінки»** для вироблення навичок бути впевненою та незалежною особистістю, робити свідомий вибір, відстоювати свої права, не порушуючи прав інших. Внутрішня впевненість у собі, особлива тактика прийнятної поведінки в рамках міжособистісного спілкування виробляється в ході інтерактивів «Я та інші», «Мандрівка станціями Пасивність-Асертивність-Агресивність», «Стратегії поведінки у конфліктній взаємодії», «Скажи "Ні!"», «Розвиваю у собі асертивність (за малюнковим тестом Розенцвейга)», «Вироблення навичок асертивної поведінки» з відпрацюванням асертивних технік «Зайджена платівка», «Гра в туман», «Визнання негативного», «З'ясування негативного», «Відкриті двері», «Асертивне прохання» у змодельованих ситуаціях тиску, ущемлення прав; асертивного спілкування

із використанням вербальних і невербальних засобів комунікації в рольових іграх задля досягнення цілей, задоволення потреб.

7. «**Основи сімейного щастя: гендерний підхід**» для розуміння сутності егалітарних взаємин у побудові шлюбу та сім'ї, вироблення нових цінностей для успішного гендерного самовизначення у сфері родинного буття. Вправи «Скульптура сім'ї», «Заблоковані функції сім'ї», «Плюси/мінуси незареєстрованого шлюбу», «Шлюбний договір: виграш чи програш», «Сімейний акваріум», «Шлюб з кохання, з розуму чи з розрахунку», «Один дев'ять життя сім'ї», «Займи позицію: ролі чоловіка і дружини в сім'ї», «Щаслива сім'я: алгоритм побудови», «Сім'я партнерська і домігаторна» ставлять за мету довести рівні права і дружини, і чоловіка на особистісний та професійний розвиток і життєздійснення у сфері родинного та суспільного буття, орієнтують на партнерство статей у приватній сфері, показують зв'язок між гендерними характеристиками і психологічним функціонуванням людини в сім'ї та суспільстві.

8. «**Гендерні аспекти усвідомленого батьківства**» для усвідомлення батьківської сім'ї як взірця рівності статей і взаємозамінних ролей, орієнтації на обопільно відповідальне батьківство/материнство. Виконання вправ «Світ мам і татусів», «Я — майбутній батько, я — майбутня мати», «Валіза для найкращого батька та найкращої мами», «Батьківська сім'я — простір без насилля», «Займи позицію: тато-мама-обоє» сприяє розширенню сфери самореалізації у виконанні майбутньої батьківської/материнської ролі, усвідомленню вагомості ролей обох батьків у вихованні дитини та функціонуванні родини, формуванню переконаності у доцільності ненасильницьких методів виховання дітей.

9. «**Лідерство крізь призму гендеру**» для аналізу реальних можливостей жінок та чоловіків проявити себе лідерами в різних сферах життєдіяльності. Інтерактиви «Портрет лідера», «Жінки та чоловіки як керівники та лідери», «Політичний лідер — хто він?», «Політична канва України крізь призму гендеру», «Займи позицію», «Жінки/чоловіки, які змінили світ» сприяють руйнуванню стереотипу щодо більшої здібності чоловіків та меншої жінок до успішного керівництва і лідерства, допомагають усвідомленню перешкод на шляху жінок до лідерства загалом та політичного зокрема, утверджують переконаність в тому, що лідери-

жінки не поступаються чоловікам ні за лідерським стилем, ні за ефективністю діяльності.

10. **«Гендерному паритету — бути!»** для пошуку внутрішніх і зовнішніх ресурсів задля утвердження гендерної рівності, актуалізації власного життєвого досвіду, розробки масштабного підходу до вирішення проблеми гендерної рівності у суспільстві. Цьому сприяють інтерактиви «Дорожня карта гендерної рівності», «Помічники та перешкоди утвердженню гендерної рівності», «Гендерні окуляри», «Посвята в гендерні експерти», «Дерево гендерної рівності», «Гендерному паритету — бути!»: розробка масштабного соціального проекту за блоками «Гендер і влада», «Гендер і законодавство», «Гендер і економіка», «Гендер і ЗМІ», «Гендер і громадські організації», «Гендер і релігія», «Гендер і родина» та визначення реальних шляхів його упровадження в територіальній громаді м. Тернополя у рамках реалізації конкурсу «Тернопіль — Молодіжна столиця України-2020».

11. **«Я — педагог, Я — егалітарна особистість»** для розвитку гендерної компетентності сучасного педагога як інтегративної соціально-психологічної характеристики його особистості. У ході занять аналізуються чинники освітнього середовища, які можуть здійснювати депривуючий вплив на учасників освітнього процесу у формах неоднакового ставлення, утисків, позбавлень, обмежень, виключень або надання переваг, прихованих або відкритих проявів дискримінації, сексизму, будь-яких виявів гендерно-обумовленого насильства, сфокусованих на особистості тієї чи іншої статі (інтерактиви «Гендерна експертиза в дії», «Гендерно чуйний підхід», «Контент-аналіз шкільного підручника»). Предметом аналізу є кейси із описаними видами деструктивної поведінки та дискримінаційних практик щодо освітян тієї чи іншої статі (феномени «скляної стелі», «липкої підлоги», «скляних стін»). Студенти опановують методику проведення гендерної експертизи уроку, що передбачає виявлення невербальних, вербальних і поведінкових індикаторів гендерних упереджень з боку учителів по відношенню до школярів певної статі за індикаторами (мовний андроцентризм і сексизм, використання фемінітивів і маскулізмів, вимога статевовідповідної поведінки, створення/відсутність умов для партнерського міжстатевого спілкування, сегрегація/поляризація дітей за ознакою статі тощо) (Сучасні стратегії..., 2020 : 196).

У рамках діяльності Школи гендерної рівності волонтери із числа студентства щорічно проводять місячну акцію «Зупинимо насильство разом!», старт якої співпадає із відзначенням Європейського дня захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (припадає на 18 листопада). Упродовж місяця у межах вивчення навчальних предметів психологічного циклу студенти слухають та долучаються до проведення лекцій та практичних занять на тему «Психолого-педагогічні умови попередження сексуального насильства щодо дітей», опрацьовують та апробовують інформаційні та методичні матеріали, тематичні анімаційні, мультіплікаційні і навчальні фільми та інтерактивні вправи для організації просвітницької роботи з дітьми різних вікових груп; готують командні проєкти з питань системної протидії такому ганебному явищу в суспільстві задля підвищення рівня професійної компетентності педагогів у питаннях захисту дітей від сексуального насильства та означення його ролі в організації педагогічного всеобучу батьків.

Із 25 листопада студенти приєднують свій голос до сотні інших голосів студентства ТНПУ і долучаються до Міжнародної акції «16 днів проти насильства» задля привернення уваги студентської спільноти до проблем сімейного насильства, жорстокого поводження з дітьми, протидії торгівлі людьми, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та активізація партнерського руху органів державної влади, закладів освіти, громадських організацій до проблем насильства в сім'ї та захисту прав жінок і дітей. Студенти-спікери в ході вебінарів аналізують різні види насильства: сімейне і його форми, насильство в освітньому середовищі (булінг) та інформаційному просторі (кібербулінг, кібергрумінг, ризики секстингу), сексуальне насильство, мобінг, сексуальні домагання на робочому місці, торгівля людьми тощо; піднімають злободенну проблему сьогодення — домашнє насильство щодо дітей, зокрема фізичне, психологічне, емоційне, економічне та сексуальне; означають роль педагога у попередженні насильства та жорстокості щодо дитини в сім'ї, формування педагогічної культури батьків.

Імплементация гендерного підходу та інтегрування гендерних знань до змісту психологічних дисциплін є умовою підвищення якості підготовки майбутнього фахівця освітньої сфери та практичним інструментом формування гендерної компетентності (Сучасні стратегії..., 2020 : 205-

209). Предмети психологічного циклу вбачаємо потужним ресурсом розвитку психологічної і гендерної компетентності у сьогодишніх студентів. При розробці програм психологічних дисциплін, які викладаються кафедрою психології для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр», гендерні знання, що презентовані у наукових працях вітчизняних науковців, органічно інтегровано до змісту лекційних, семінарських та лабораторних занять, включено гендерну тематику до науково-дослідницької роботи й написання курсових та магістерських робіт із психології, в організацію виховної роботи зі студентством (Kiz, 2020 : 521-536).

У межах змістового модуля «Психологія загальна» при вивченні теми «Особистість» розглядаємо питання гендерної ідентичності та психологічних механізмів її формування, гендерної свідомості і самосвідомості особистості, вивчаємо гендерні ролі і типи гендерної поведінки; охарактеризовуємо егалітарну особистість, обґрунтовуємо необхідність упровадження в сучасну освітню практику особистісно-егалітарного підходу.

Вивчаючи тему «Спілкування», детально розглядаємо стереотипізацію як один із психологічних механізмів сприймання людини людиною, аналізуємо гендерні стереотипи, їх види та функції; акцентуємо увагу на необхідності використання гендерно-чутливого мовлення, розтлумачуємо зміст понять «мовний андроцентризм» та «мовний сексизм». Опрацьовуючи тему «Діяльність», наголошуємо, що немає статевовідповідних видів людської діяльності, а їх освоєння залежить не від статі людини, а від її індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності. Як дівчатка, так і хлопчики, а в дорослому віці жінки і чоловіки, мають рівні можливості в оволодінні трудовими вміннями та навичками, здобутті професії, фаховому удосконаленні і кар'єрному зростанні, рівні шанси самореалізації у будь-якій сфері суспільно-політичного життя.

При вивченні теми «Психологія міжособистісних взаємин» здійснюємо аналіз гендерних упереджень — соціальних настанов з негативним і спотвореним змістом по відношенню до представників/представниць тієї чи іншої статі. Предметом аналізу виступають три складники: когнітивний (безпідставно тенденційні, ірраціональні думки щодо чоловіків/жінок, хлопчиків/дівчаток та їхньої

здатності бути успішними/неуспішними у тій чи іншій сфері), афективний (неприйняття, недооцінка, негативні почуття по відношенню до однієї зі статей) та поведінковий (реальні дискримінаційні поведінкові практики щодо людини чи групи осіб певної статі). Крізь призму теорій лідерства значну увагу приділяємо аналізу жіночого і чоловічого лідерства як соціально-психологічних феноменів, умовам розвитку жіночого лідерства загалом та політичного зокрема в Україні та світі.

У межах змістових модулів «Вікова психологія» вивчаємо вікові аспекти гендерної соціалізації і набуття гендерної ідентичності дівчатками та хлопчиками дошкільного та молодшого шкільного віків; розкриваємо психологічні механізми освоєння дітьми типу гендерної поведінки, а також специфіку впливу агентів гендерної соціалізації (батьківської сім'ї, закладів дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти, ЗМІ, однолітків). У ході практичних занять студенти розв'язують психолого-педагогічні ситуації-задачі на розуміння мотивів поведінки дитини певного віку та статі; на педагогічне бачення ефекту виховного впливу та попередження педагогічних помилок, спричинених гендерними упередженнями та стереотипами; на створення сприятливих умов для спільної гри та праці хлопчиків і дівчаток у зонах їх актуального і ближнього розвитку.

Лекційні та практичні заняття змістового модуля «Педагогічна психологія» включають аналіз гендерних вимірів педагогічного процесу та особистості педагога, гендерних настанов вихователів і учителів, розгляд умов створення егалітарно-освітнього середовища закладу освіти. Акцентуємо увагу на деструктивності гендерних стереотипів педагогів, що блокують їхню здатність адекватного і всебічного пізнання особистості дітей та негативно позначаються на взаємовідносинах з вихованцями, батьками і родинами дітей, членами педагогічного колективу. Даємо оцінку стилям виховання хлопчиків і дівчаток, психологічним механізмам виховання.

До змісту практичних занять модуля «Основи психодіагностики» включено апробацію розробленої Т. Говорун та О. Кікінежді методики проведення гендерної експертизи ілюстративного і текстового матеріалу дитячих періодичних видань, художньої літератури, підручників для початкової школи. Студенти опановують методику проведення гендерної

експертизи уроку, розроблену О. Кізь, О. Винярчук (Сучасні стратегії..., 2020 : 196-200).

При викладанні навчальної дисципліни «Актуальні проблеми дитячої психології» із магістрантами спеціальності «012. Дошкільна освіта» розглядаємо тему гендерної соціалізації дитини. У ході лекційного заняття аналізуємо етапи формування статевої ідентичності в дошкільному віці, аналізуємо механізми освоєння дошкільниками типу гендерної поведінки (спрямування як організація дорослими «жіночого»/ «чоловічого» навколишнього мікросередовища дітей; моделювання як освоєння дитиною нав'язуваних соціумом моделей гендерної поведінки; заохочення як винагорода з боку батьків, вихователів за дотримання певного типу поведінки; пізнання як формування уявлень про стать завдяки розвитку когнітивних здібностей). У ході практичних занять-тренінгів магістранти апробовують гендерно-орієнтовані інтерактивні технології, розігрують й аналізують педагогічні ситуації та навчаються помічати помилки, яких припускаються вихователі і батьки у ставленні до дівчаток та хлопчиків (формування у дівчаток набутої безпомічності, а не вправності, самостійності і самозарадності; заохочення більшою мірою хлопчиків до дослідницької і конструктивної поведінки, змагань, перемог, конкуренції; підбір одягу для дівчаток, який сковує їхні рухи, перешкоджає у проявах активності, розвитку фізичної витривалості; нав'язування статевоспіввіднесених іграшок; залучення дівчаток до ігор опікувального й обслуговуючого характеру, а хлопчиків — до ігор-змагань, суперництва тощо).

При вивченні курсу «Психологія дитячої творчості» зроблено акцент на важливості неупередженого ставлення педагогів та батьків до виявлення обдарованості дівчаток і хлопчиків дошкільного і молодшого шкільного віку в різних видах діяльності та створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку їхнього творчого, інтелектуального в духовного потенціалу, здібностей і обдарувань без обмежень за статтю. Вивчаємо критерії (евристичність, творча уява, гнучкість мислення, самостійність) та типи винахідливості (продуктивна, словесна, предметна, соціальна); засоби і методичні прийоми активізації дитячої творчості; сучасні технології навчання і виховання обдарованих дітей; помилки батьків у ставленні до дитячої обдарованості (негативне, ігноруюче,

гіперсоціальне, компенсуюче, гіпертрофоване). Обґрунтовуємо доцільність створення у закладі освіти творчо-розвивального життєвого простору, у якому заохочується прагнення дітей обох статей досліджувати властивості та якості різних об'єктів, комбінувати різні матеріали, експериментувати, конструювати.

При співпраці з ГО «Центр науки Тернополя» студенти беруть участь у Наукових пікніках, що проходять у рамках міжнародної акції «Scientific Fun – наукові пікніки в Україні». Діти отримують можливість під відкритим небом експериментувати, проводити досліди, розвивати елементарні математичні уявлення, брати участь в інтерактивних іграх, пізнавальних розвагах, театралізованій діяльності. Водночас на міні-локації «Батьківський університет» відбувається педагогічний всеобуч батьків чи інших дорослих, які супроводжують діток: презентація розроблених студентами буклетів-методичних розробок із серії «Поради батькам»: «Як не припуститись помилок у розвитку творчих обдарувань донечок і синочків», «Як розвивати винахідливість дитини-дошкільника», «Творчість на кінчиках пальців», «Мандрівка до Піскової країни» тощо.

Зміст, методи та прийоми розвивальних та суб'єктно-орієнтованих гендерно-освітніх технологій сприяють становленню егалітарних поглядів студентства на взаємини статей, відстоювання громадянських прав через збагачення гендерних знань, включення їх в аналіз повсякденного пошуку аргументів, особистісних смислів на користь егалітарних орієнтацій.

Означені шляхи інтегрування знань гендерної теорії до змісту дисциплін психологічного циклу навчально-професійної підготовки майбутніх педагогів сприяють активізації самовизначення студентства у питаннях гендерної культури та допомагають їм набути компетентностей у проектуванні гендерно чутливого і недискримінаційного освітнього середовища, сприятливого для збереження внутрішніх ресурсів усіх суб'єктів освітнього процесу, їхнього психологічного благополуччя, формування життєздатності і життєстійкості, рефлексивного і проектуючого ставлення до самоосвіти із постановкою цілей саморозвитку і самореалізації без жодних обмежень за ознакою статі.

Висновки

У контексті гуманістичної психології проаналізовано проблему розвитку егалітарної особистості майбутнього педагога як ключової фігури

у створенні гендерно чутливого і недискримінаційного освітнього середовища для дітей та молоді. Із позицій різних психологічних підходів розкрито теоретико-методологічні засади, соціально-психологічні детермінанти та механізми формування гендерно компетентного педагога, окреслено ефективні шляхи підготовки нової генерації учительських кадрів.

Егалітарну особистість майбутнього педагога означено як суб'єкта самотворчості, відкритої, самодостатню, гендерно компетентну особистість, яка сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей у особистісному і професійному життєздійсненні, вірить у власний потенціал, орієнтована на самоактуалізацію та позитивне соціальне функціонування.

В основу програми соціально-психологічного супроводу становлення егалітарної особистості майбутнього педагога покладені провідні ідеї гуманістичної психології, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного, суб'єктно-діяльнісного та особистісно-егалітарного підходів як системотвірних складових гуманізації освіти.

З'ясовано, що гендерна компетентність у єдності когнітивного, поведінкового та особистісного складників проявляється у здатності майбутнього педагога до гендерної чутливості в організації навчально-виховного процесу; гендерного аналізу методичних матеріалів; формуванні егалітарних орієнтацій вихованців шляхом поширення системи гендерних знань та реконструкції статевих стереотипів; сприянні гендерному самовизначенню дітей та юнацтва на засадах рівноправ'я, розвитку толерантності попри статові стереотипи та упередження.

Інноваційні технології здійснення психолого-педагогічного супроводу професійного становлення майбутнього педагога (в межах діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді НАПН України-ТНПУ ім. В. Гнатюка, Школи гендерної рівності ТНПУ) включають реалізацію інтерактивних методів соціально-психологічного навчання, розроблення освітньо-тренінгових програм, інтеграцію гендерних модулів до змісту психологічних дисциплін тощо.

Відродження ментальності, прогресивних етнотрадицій та впровадження інновацій є важливими чинниками національного розуміння буття, гендерного самовизначення та егалітарного життєздійснення

майбутніх педагогів, забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до соціально-економічних та культурно-освітніх ресурсів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. Інноватика у вихованні. 2015. Випуск 1. С. 7–13.
2. Блинова О. Особистісна мобільність в контексті професійного розвитку. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: колективна монографія / О. Є. Блинова та ін.; відпов. ред. Блинова О. Є. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2018. С. 6-29.
3. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
4. Гендерний аудит для громадських організацій / авт.: Л. Максимович, М. Чумало. 1 вид. Львів: 2019. 64 с.
5. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 92-117.
6. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці : монографія / за ред. Г. О. Балла. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 206 с.
7. Кікінежді О. Становлення егалітарної особистості майбутнього педагога: історія, здобутки та перспективи діяльності кафедри психології. Humanitarium. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) ; Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2019. Том. 43, Вип. 1 : Психологія. С. 7-22.
8. Кікінежді О. М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навчальний посібник. 2-ге вид., випр. Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2009. 160 с.
9. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
10. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
11. Мельник Т., Кобелянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень : словник-довідник. Київ : Логос, 2020. 239 с.
12. МОН виконує зобов'язання в межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біаррріц» з утвердження гендерної рівності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vikonuye-zobovyazannya-v-mezhah-mizhnarodnoyi-iniciativi-partnerstvo-biarric-z-utverdzhennya-gendernoyi-rivnosti-sergij-shkarlet>. (дата звернення: 10.02.2021)
13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2018. 34 с.
URL: <https://cutt.ly/tyKWb8D>. (дата звернення: 15.02.2021)
14. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії; за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 11-37.

15. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежди. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с.

16. Тавровецька Н. І. Конструкти життєвої позиції особистості як опірність кризам життя. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том 232 14. Методологія і теорія психології. Київ-Ніжин : Вид-во «ПП Лисенко М. М.», 2018. Вип. 1. С. 298-310.

17. Татенко В. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії; за заг. ред. В. О. Татенка. К. : Либідь, 2006. С. 316-356.

18. Титаренко Т. Завданнєві технології оптимізації особистісного самоздійснення. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: наук. моногр. / Т. М. Титаренко та ін. ; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. С. 357-368.

19. Титаренко Т. М., Кочубейник О. М., Черемних К. О. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія. К. : Міленіум. 2014. 206 с.

20. Hovorun T. V. Why female's and male's student's self-fulfilling presentations are different? European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: Collective monograph. Volume 2. Sandomierz: Izdawniciba "Baltija Publishing", 2018. P. 85-103. URL: file:///C:/Users/Internal/Downloads/colmon_Sandomyr_ped_psyh_soc_%D0%A7.2.pdf

21. Kikinezhdi O. M., Kiz O. B. Vasylykevych Ia. Z. The problem of professional development of future teacher in the context of the egalitarian paradigm. Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement: monograph. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o.o., 2018. P. 351-364.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12225/1/%d0%9aiz_2018_2.pdf

22. Kiz O. Gender accents of psychological preparation of future teachers of primary education for work in NUS. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 521-536.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16326/1/Kiz_TAP_OFT_2020.pdf

23. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems / O. M. Kikinezhdi [et al.]. Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment. 2020. Vol. 8, n. 3. P. 538-547.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16320/1/Kikinezhdi_JID_DTV8N3A31.pdf